

М.О.Сулима

АКТИВНІ МІЖБАНКІВСЬКІ КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ: ВІДОБРАЖЕННЯ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

Міжбанківські кредитні операції можуть бути активними і пасивними одночасно. Надані міжбанківські кредити для банку-кредитора є активними, а отримані, для банку-позичальника, відповідно, – пасивними. У статті розглянуто надання міжбанківських кредитів і відображення їх у бухгалтерському обліку на балансі банку-кредитора.

Ключові слова: бухгалтерський облік, міжбанківські кредитні операції, рахунки, відсотки, первісна вартість, справедлива вартість, дисконт (премія), ефективна процентна ставка, амортизована собівартість.

Постановка проблеми. Питання кредитних операцій та відображення їх у бухгалтерському обліку давно досліджене і вивчене. Міжбанківські кредитні операції, а особливо відображення їх у бухгалтерському обліку мало досліджені науковцями.

Відображення в обліку надання міжбанківського кредиту – це, свого роду, процедура, яка включає: первісну оцінку наданого кредиту, подальшу його оцінку, визнання доходу, визнання зменшення корисності і припинення визнання.

Під час первісного визнання, банк-кредитор оцінює вартість наданих кредитів і визначає обсяги процентних доходів. Варто зазначити, що реальна оцінка з урахуванням фактору часу можлива лише із застосуванням методу ефективної процентної ставки, нині популярним і актуальним.

Оцінка наданого кредиту здійснюється за справедливою вартістю, включаючи витрати на здійснення операції.

Згідно з МСФЗ справедливою вартістю є сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими і незалежними сторонами за умови діючого банку, а не вимушеного продажу у разі ліквідації [1, с.171].

До витрат на операцію належать комісійні, сплачені агентам, консультантам за оцінку фінансового стану банка-позичальника, застави, підготовку необхідної документації [2, с.185]. Враховуючи вищенаведене, визначаємо вартість міжбанківського кредиту при первісному визнанні за такою формулою:

$$\text{Перв/в} = \text{Спр/в} + \text{В}_{\text{опер}} = N \pm \text{Д/П}, \quad (1)$$

де Перв/в – первісна вартість;

Спр/в – справедлива вартість;

Вопер – витрати на здійснення операції;

N – номінал (основна сума боргу);

Д/П – дисконт/премія.

Усі витрати пов'язані з видачею кредиту, а також авансом отримані відсотки формують дисконт (премію) за міжбанківськими кредитами під час їх первісного визнання на балансі банку-кредитора. З допомогою ефективної процентної ставки сума витрат і авансом отриманих відсотків визнаються процентними доходами (витратами), рівномірно розподіляючись в часі [1, с.175].

Є декілька способів відображення в обліку надання міжбанківського кредиту. Перший спосіб передбачає використання рахунку для наданих кредитів у кореспонденції із рахунками для обліку грошових коштів та неамортизованого дисконту, на суму отриманих комісії та авансом сплачених відсотків за користування кредитом. У другому – сума комісії і отриманих авансом відсотків відображається за дебетом рахунка майбутніх доходів у кореспонденції із рахунком неамортизованого дисконту.

У випадку відстрочення отримання комісії, яка є частиною доходів банку-кредитора, на дату первісного визнання виникає дебіторська заборгованість. В

обліку вимоги щодо сплати комісії відображається за рахунком 3548 А “Дебіторська заборгованість за операціями з іншими фінансовими інструментами” у кореспонденції з відповідним рахунком з обліку неамортизованого дисконту. Визнання цієї вимоги припиняється на дату сплати банком-позичальником коштів [2, с.187].

Банк-кредитор визнає в бухгалтерському обліку прибуток або збиток від здійснюваної операції з надання міжбанківського кредиту на суму різниці між його справедливою вартістю та вартістю договору в кореспонденції з рахунками дисконту (премії).

Якщо кредит надається за ставкою, нижчою ніж ринкова, то банк-кредитор визнає збиток. У бухгалтерському обліку сума збитку відображається за дебетом рахунку 7390 А “Витрати від наданих кредитів, розміщених вкладів (депозитів) за ставкою, яка нижча, ніж ринкова” у кореспонденції з рахунком для обліку неамортизованого дисконту. У подібний спосіб, банк-кредитор визнає прибуток, якщо відсоткова ставка перевищує ринкову. У такому випадку використовується рахунок 6390 П “Дохід від наданих кредитів, розміщених вкладів (депозитів) за ставкою, яка вища, ніж ринкова” , який кореспондує із рахунком для обліку неамортизованої премії.

Подальше визнання наданого кредиту банк-кредитор оцінює за амортизованою собівартістю із використанням ефективної процентної ставки.

Амортизована собівартість – це вартість, за якою оцінюється фінансовий актив, фінансове зобов’язання, і яка складається із собівартості придбання, зменшеної на суму погашення основної суми боргу, збільшеної (зменшеної) на суму накопиченої амортизації будь-якої різниці між первісною вартістю та вартістю погашення, розрахованої з використанням ефективної ставки відсотка, зменшеної на суму часткового списання внаслідок зменшення корисності:

$$A_{м.с/в} = C/в - N_{\text{погаш}} \pm A_{м.Різн.}_{\text{нак}} - \text{Резерв}, \quad (2)$$

де $C/в$ – собівартість;

$N_{\text{погаш}}$ – погашена основна сума боргу;

Ам.Різн нак – накопичена амортизація [3].

Метод ефективної процентної ставки дозволяє обчислити не тільки амортизовану собівартість міжбанківських кредитів, а й розподілити доходи у вигляді отриманих відсотків. По суті, сума доходів дорівнює добутку амортизованої собівартості та ефективної процентної ставки:

$$D_{\%} = A_{\text{мс/в}} \cdot i_{\text{еф}}, \quad (3)$$

де $D_{\%}$ - процентні доходи;

$A_{\text{мс/в}}$ – амортизована собівартість;

$i_{\text{еф}}$ – ефективна процентна ставка [1, с.187].

Нарахування відсотків за наданими міжбанківськими кредитами здійснюється за номінальною процентною ставкою, яка передбачена умовами договору, і відображається за рахунками обліку нарахованих доходів за дебетом. Відповідно кредитуються рахунки для обліку процентних доходів.

Отримані доходи відображаються за дебетом рахунків для обліку грошових коштів та кредитом рахунків для обліку нарахованих доходів.

Слід зазначити, що одночасно з нарахуванням процентів здійснюється амортизація дисконту за наданим кредитом. Дисконт амортизується протягом періоду з дати надання кредиту до дати його погашення за методом ефективної процентної ставки [3]. При цьому, амортизація дисконту збільшує процентні доходи банку-кредитора, а амортизація премії – зменшує їх.

Варто зауважити, що для розрахунку ефективної процентної ставки визначаються майбутні потоки грошових коштів, а саме: комісії, витрати на здійснення операцій, сплачені відсотки за користування кредитними коштами, погашення основної суми боргу, тобто суми, які формують дохід банку-кредитора.

Якщо в майбутньому реальні значення та строки потоків грошових коштів будуть відрізнятися від запланованих і таке відхилення не пов'язане зі зменшенням або відновленням корисності, то на дату балансу необхідно скоригувати балансову вартість наданого міжбанківського кредиту. У цьому разі визначається різниця між балансовою вартістю міжбанківського кредиту та

вартістю оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за первісною ефективною процентною ставкою відсотка (розрахованою під час первісного визнання). Ця різниця відображається за рахунками з обліку неамортизованого дисконту у кореспонденції з рахунками з обліку процентних доходів.

Використання в банківській діяльності методу ефективної процентної ставки при здійсненні міжбанківських кредитних операцій вимагає великої кількості розрахунків на підставі припущень і вважається витратним, хоча завдяки автоматизації банківської роботи це дещо спрощує розрахунки.

Враховуючи вищенаведене, розглянемо приклад.

Приклад 1

Банк надав міжбанківський короткостроковий кредит за такими умовами: Основна сума 100 000 грн., комісія, сплачена за документальне оформлення – 5000 грн. (5%), номінальна ставка – 15% річних (1,25% в місяць), строк – 6 місяців, сплата процентів – щомісяця. Погашення основної суми боргу – в кінці строку.

Розв'язок прикладу 1

1. Розраховуємо ефективну процентну ставку

- Первісна вартість кредиту: $100\,000 - 5000 = 95\,000$ грн.

- Майбутні грошові потоки виникають щомісяця:

1-5 міс. – відсотки = $100\,000 \cdot 1,25 = 1250$ грн.

6 міс. – відсотки + основна сума боргу = $100\,000 + 1250 = 101\,250$ грн.

Таблиця 1

Графік очікуваних потоків

Період	0	1	2	3	4	5	6
Грошовий потік	- 95 000	1 250	1 250	1 250	1 250	1 250	101 250

Для розрахунку ефективної процентної ставки використовуємо таку формулу:

$$Амс/в = \sum_{i=1}^n \frac{ГП_i}{(1 + i_{эф})^i}, \quad (4)$$

де Ам.с/в – амортизована собівартість;

ГП – майбутні грошові потоки;

$i_{эф}$ – ефективна процентна ставка.

$$Ам.с/в = 1250/(1 + i_{эф})^1 + 1250/(1 + i_{эф})^2 + 1250/(1 + i_{эф})^3 + 1250/(1 + i_{эф})^4 + 1250/(1 + i_{эф})^5 + 101\,250/(1 + i_{эф})^6 = 101\,250 \text{ грн.}$$

З допомогою функції ВСД Microsoft Excel ми розрахували ефективну процентну ставку, $i_{эф} = 2,1471\%$. По суті, реальна плата за користування кредитними коштами не $1,25\%$, а 2% .

2. Будуємо графік погашення кредиту

Таблиця 2

Графік погашення міжбанківського кредиту

Період	Амс/в поч.	Визнання відсотків			Грошовий потік	Амс/в кін.	Дохідність
		Всього	Нарах. відсотки	Аморт. дисконту			
	1	2	3	4	5	6	7
		$(1 \cdot i_{эф})$		$(2-3)$		$(1+2-5)$	$(2/1)$
0							
1	95 000	2039,71	1250	789,71	1250	95 789,71	0,02147064
2	95 789,71	2056,67	1250	806,67	1250	96 596,38	0,02147064
3	96 596,38	2073,99	1250	823,99	1250	97 420,36	0,02147064
4	97 420,36	2091,68	1250	841,68	1250	98 262,04	0,02147064
5	98 262,04	2109,75	1250	859,75	1250	99121,79	0,02147064
6	99121,79	2128,21	1250	878,21	101250	0,00	0,02147064
Всього		12500,00	7500	5000,00			

Таким чином, за перший місяць банк-кредитор заробив 2039,71 грн., 1250 грн. з яких сплачені банком-позичальником відсотки за користування кредитними коштами, а 789,71 грн. – це сума амортизованого дисконту або частина комісії. У бухгалтерському обліку надання міжбанківського кредиту на

балансі банку-позичальника відображається з допомогою бухгалтерських проведення, наведених у табл. 3.

Таблиця 3

Облік наданих кредитів банком-кредитором

№	Назва операції	Дт/ Кт	Рахунок	Сума (грн.)
1.	Надання кредиту	Дт	1523	100 000
		Кт	1600	95 000
		Кт	1526	5 000
1-ий місяць				
2.	Нарахування відсотків за наданим кредитом	Дт	1528	1 250
		Дт	1526	789,71
		Кт	6016	2 039,71
3.	Сплата відсотків	Дт	1600	1 250
		Кт	1528	1 250
2-ий місяць				
4.	Нарахування відсотків	Дт	1528	1 250
		Дт	1526	806,67
		Кт	6016	2056,67
5.	Сплата відсотків	Дт	1600	1 250
		Кт	1528	1 250
3-ій місяць				
6.	Нарахування відсотків	Дт	1528	1 250
		Дт	1526	823,99
		Кт	6016	2073,99
7.	Сплата відсотків	Дт	1600	1 250
		Кт	1528	1 250
4-ий місяць				
8.	Нарахування відсотків	Дт	1528	1 250
		Дт	1526	841,68
		Кт	6016	2091,68
9.	Сплата відсотків	Дт	1600	1 250
		Кт	1528	1 250
5-ий місяць				
10.	Нарахування відсотків	Дт	1528	1 250
		Дт	1526	859,75
		Кт	6016	2109,75
11.	Сплата відсотків	Дт	1600	1 250
		Кт	1528	1 250
6-ий місяць				
12.	Нарахування відсотків	Дт	1528	1 250
		Дт	1526	878,21
		Кт	6016	2128,21
13.	Сплата відсотків і погашення заборгованості за кредитом	Дт	1600	101 250
		Кт	1528	1 250
		Кт	1523	100 000

Варто звернути увагу на те, що банки можуть не застосовувати ефективну ставку відсотка у випадках надання (отримання) міжбанківських кредитів овернайт; якщо несуттєвим є відхилення ефективної ставки відсотка від номінальної ставки за міжбанківськими кредитами або величина дисконту (премії) з урахуванням сум комісій за міжбанківськими кредитами, не перевищує 1% від суми номіналу, і відноситься на процентні доходи (витрати) під час первісного визнання. У таких випадках використовуватиметься прямолінійний метод [3].

Про зменшення корисності наданого міжбанківського кредиту може свідчити наявність подій, які зменшують величину або строки попередньо оцінених майбутніх грошових потоків від наданого кредиту. До таких подій відносять фінансові труднощі банку-позичальника або ймовірність його банкрутства, а також порушення умов договору щодо вчасного погашення основної суми боргу чи відсотків.

Якщо зменшення корисності міжбанківського кредиту спричинило утворення збитку, визначається сума резерву:

$$\text{Резерв} = \text{БВ} - \sum \frac{\text{ГП}_i}{(1 + i_{\text{ef}})^{ni}}, \quad (5)$$

де БВ – балансова вартість;

ГП_i – очікувані майбутні грошові потоки;

i_{ef} – ефективна процентна ставка;

ni – кількість днів у i -му періоді.

Тобто, сума резерву дорівнює різниці балансової і поточної вартості оцінених майбутніх грошових потоків, дисконтованих за ефективною ставкою відсотка, розрахованою при первісному визнанні [2, с.214]

Припинення визнання наданого кредиту банком-позичальником можливе за умови закінчення терміну кредитної угоди і вчасного погашення заборгованості банком-позичальником або дострокового погашення [4].

У випадку дострокового погашення заборгованості за міжбанківським кредитом мають бути закриті усі рахунки з обліку елементів вартості кредиту.

При цьому неамортизована сума дисконту визнається процентним доходом, тобто рахунок неамортизованого дисконту закривається у кореспонденції з рахунками обліку процентних доходів [2, с.203].

У випадку порушення банком-позичальником умов кредитного договору і непогашення кредиту у визначений термін, заборгованість за міжбанківським кредитом визнається простроченою. В обліку прострочена заборгованість за наданими кредитами відображається по дебету рахунків простроченої заборгованості, у кореспонденції з рахунками обліку наданих міжбанківських кредитів.

При погашенні заборгованості за наданими міжбанківськими кредитами можливі різні варіанти: заборгованість погашається вчасно – в обліку складається проведення обернене до обліку операції з надання кредиту; заборгованість погашається завчасно – в обліку здійснюється додаткове проведення амортизації дисконту; заборгованість не погашена вчасно – в обліку відображається прострочена заборгованість.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що активними міжбанківські кредитні операції є для банку-кредитора, який виходить на міжбанківський кредитний ринок за умови володіння вільними кредитними ресурсами. Процедура відображення у бухгалтерському обліку наданих міжбанківських кредитів із врахуванням вимог МСБО наведена на конкретному прикладі. Загалом, дуже велике значення має правильне відображення в обліку надання міжбанківських кредитних операцій, адже це є запорукою успішної діяльності банку-кредитора.

Список використаних джерел

1. Сенищ П.М. та ін.. Оцінювання фінансових інструментів банку за Міжнародними стандартами фінансової звітності: навч.посібник / П.М.Сенищ, В.І.Ричаківська, М.Л.Лапішко, Л.П.Снігурська. – К.: УБС НБУ, 2009. – 451с.

2. Снігурська Л.П. Облік у банках (У схемах і таблицях): Навчальний посібник / Л.П. Снігурська; за аг.ред. д-ра екон. наук, професора Л.М. Кіндрацької.- К.: КНЕУ 2009. – 519, [1] с.
3. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 18.06.03р. № 255.
4. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затверджена постановою Правління НБУ від 27.12.2007 р. № 481.

Сулима М.А. Активные межбанковские кредитные операции: отображение в бухгалтерском учете

Межбанковские кредитные операции могут быть активными и пассивными одновременно. Предоставленные межбанковские кредиты для банка-кредитора являются активными, а полученные, для банка-заемщика, соответственно, – пассивными. В статье рассмотрено предоставление межбанковских кредитов и отображение их в бухгалтерском учете на балансе банка-кредитора.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, межбанковские кредитные операции, счета, проценты, первичная стоимость, справедливая стоимость, дисконт (премия), эффективная процентная ставка, амортизированная себестоимость.

Sulima M.O. Active interbank credit operations: a reflection in accounting

Interbank credit operations can be active and passive. Given interbank credits are active for a bank-creditor. Interbank credits are passive for a bank-borrower. Given interbank credits and reflection of them in accounting are examined in the article.

Keywords: accounting, interbank credit operations, accounts, percent, primitive cost, fair value, discount (bonus), effective interest rate, amortized prime price.

Сулима Мар'яна Олександрівна – асистент кафедри обліку і аудиту Інституту магістерської та післядипломної освіти Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)